UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Object retour

een pyxis uit Centuripe

de Gelder, L.

Publication date
2022
Document Version
Final published version
Published in
Allard Pierson magazine

Link to publication

Citation for published version (APA):
de Gelder, L. (2022). Object retour: een pyxis uit Centuripe. *Allard Pierson magazine*, *126*, 6-8.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:15 Nov 2026

Een pyxis uit Centuripe

Object retour

In 1979 legt een lokale fotograaf in Centuripe, een dorpje ten zuidwesten van de Etna op Sicilië, een bruiloft vast op kleurennegatief. Naast foto's van feestende lieden, het aansnijden van de taart en tafels vol huwelijkscadeaus, zijn er ook afdrukken van archeologische voorwerpen. In 2016 komt het foto-archief in handen van de vereniging SiciliAntica, die een zoektocht start naar de huidige verblijfplaats van die voorwerpen. Het spoor van één daarvan, een rijk beschilderde vaas, leidt naar Amsterdam.

Laurien de Gelder
Conservator Griekse wereld en oude Nabije Oosten

In 1997 worden de archeologische collecties van het Allard Pierson Museum verrijkt met drie objecten 'van een zeldzaam soort aardewerk dat gedurende een korte periode (derde eeuw voor Christus) in Centuripe op Sicilië is gemaakt', zoals voormalig directeur Herman Brijder het zegt in het *Mededelingenblad van de Vereniging van Vrienden* van juni 1998. Het gaat om een aardewerken *pyxis* (hoge kom op een voet met een deksel), een *lekanis* (schaal met deksel) en een schildje met het portret van een vrouw, alle in de unieke decoratiestijl van Centuripe op Sicilië (afb. 1). De stukken zijn aangeboden door antiekhandelaar Herbert Cahn tijdens de kunstbeurs TEFAF in Maastricht en zouden uit een oude collectie komen. De financiering komt rond dankzij een legaat en met gepaste trots worden de objecten met deskundige beschrijvingen gepubliceerd in de genoemde aflevering van het *Mededelingenblad*. Uiteraard krijgt het vaatwerk direct een plek in de archeologische opstelling.

De herkomst betwijfeld

Twintig jaar later, in 2017, ontvangt het Allard Pierson Museum een rechtshulpverzoek van de officier van justitie te Enna (Sicilië) met de eis om de pyxis (afb. 2) te restitueren aan de Siciliaanse autoriteiten. In voorbereiding op een fototentoonstelling van de inmiddels overleden fotograaf uit Centuripe, Pino Catania, worden naast foto's van lokale festiviteiten en landschappen ook negatieven aangetroffen van foto's van archeologische voorwerpen. Op één ervan herkent archeoloog Giacomo Biondi de pyxis in het Allard Pierson. Omdat die op dezelfde filmrol staat als de hierboven beschreven bruiloft, zijn de negatieven te dateren in 1979.

De claim van de officier van justitie is gebaseerd op dit bewijs dat de pyxis in 1979 nog op Siciliaanse bodem was en de uitvoer ervan daarom in strijd was met het UNESCO-verdrag van 1970. Dit verdrag stelt dat (archeologische) objecten alleen mogen worden verworven wanneer de herkomst traceerbaar is en ze legaal zijn uitgevoerd, of een betrouwbare herkomst hebben van vóór 1970. Maar bij de aankoop van het stuk op de TEFAF in 1997 ontbrak herkomstdocumentatie, zoals een exportvergunning of documenten van vorige eigenaren. De mondelinge verzekering van de handelaar dat het object al langer in bezit was van zijn familie volstond voor de beslissing tot aankoop. Recente navraag bij de zoon van de inmiddels overleden handelaar heeft geen nadere herkomstdocumentatie opgeleverd.

Aangezien de pyxis in 1979 nog op Sicilië was, lijkt de claim 'een oude collectie' onaannemelijk en zal het stuk uit het illegale circuit zijn gekomen. Centuripe kent een lange geschiedenis van onwettige opgravingen, waarbij objecten naderhand werden gefotografeerd en verspreid onder handelaren. Het was niet ongewoon dat professionele fotografen, zoals Pino Catania, ingezet werden om dergelijke presentatiefoto's te maken.

Restitutie zonder wettelijke verplichting

Inmiddels, enkele jaren verder, is de zaak bijna afgehandeld. In een vroeg stadium kwamen de onderhandelingen in een impasse doordat het Openbaar Ministerie en de Erfgoedinspectie in Nederland de claim als ongeldig beschouwden aangezien het UNESCO-verdrag in Nederland pas in 2009 is geratificeerd. De helingszaak was verjaard. Maar omdat het zeer aannemelijk is dat de pyxis niet legaal is opgegraven en

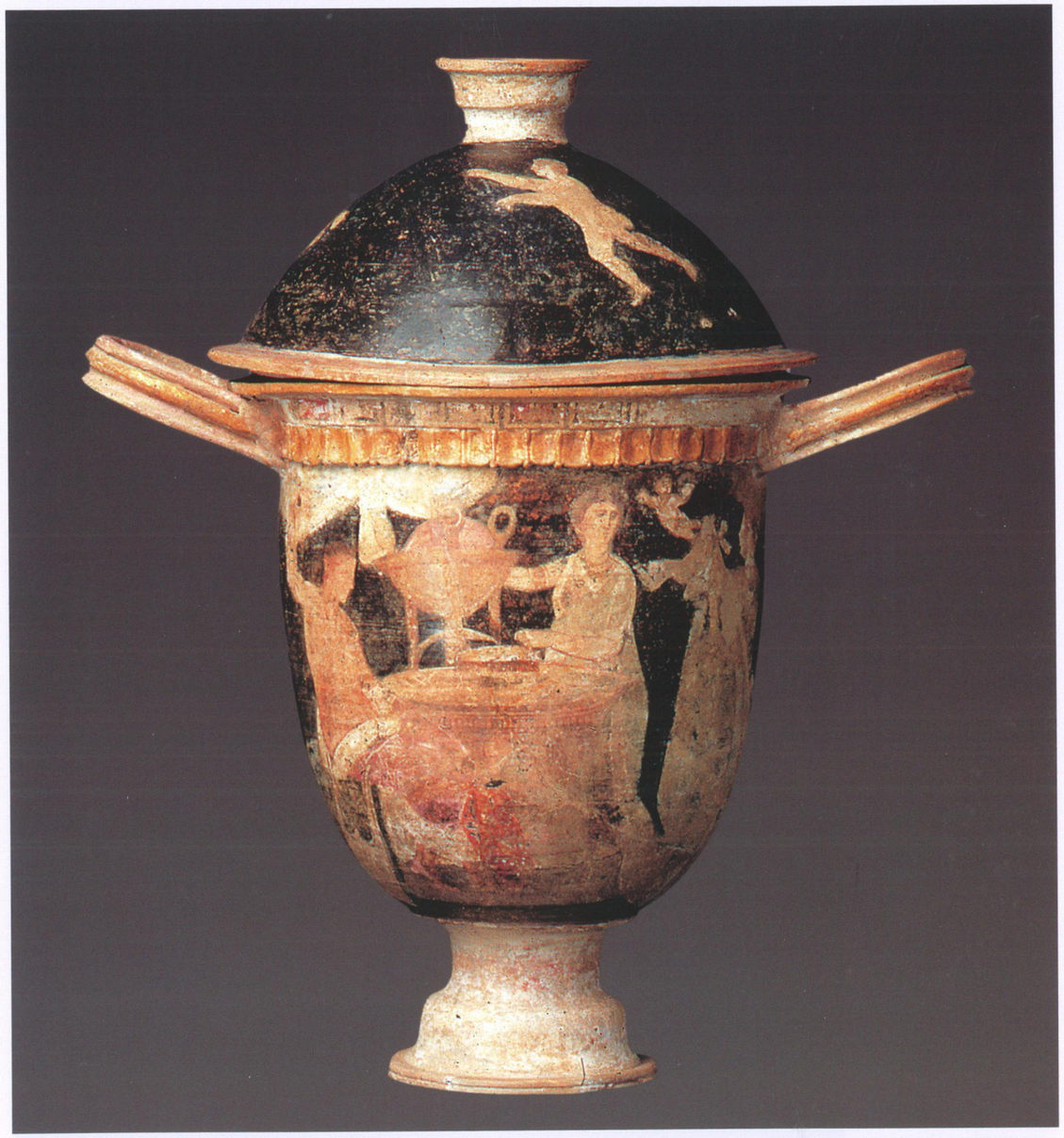

1. Pyxis, aardewerk, Centuripe (Italië), 3de eeuw v. Chr. APM13.988

Op de voorkant van de buik van de pyxis zijn tegen een zwarte achtergrond drie figuren rond een altaar geschilderd. Links tegen het altaar zit een jonge god met ontbloot bovenlijf. Naast hem staat een snaarinstrument (kithara) *op de grond, achter het altaar de driepoot uit de orakelplaats Delphi. Deze attributen horen bij de god Apollo, beschermheer van de schone kunsten, maar ook beschikker over leven en dood. Dat onderstreept de functie van de pyxis als grafgift. De figuren rechts van het altaar zijn een huwelijkspaar. De bruid, behangen met sieraden, zet een kistje op het altaar en kijkt om naar de bruidegom die een doek omhoog houdt. Op het deksel vliegen eroten, die geluk en voorspoed (in het hiernamaals) symboliseren. Onder de oren van de pyxis zien we gestileerde acanthusbladeren, met gekrulde punt. Deze plant wordt geassocieerd met het graf.*

Literatuur

H.A.G. Brijder, 'Veelkleurige bruidsgeschenken uit Centuripe', *Mededelingenblad Vereniging van Vrienden Allard Pierson Museum*, nr. 71 (juni 1998), p. 9–12

geëxporteerd, de antiekhandelaar het object niet legaal heeft verworven én de wil bestaat om de relatie tussen het Allard Pierson en de Italiaanse autoriteiten zuiver en harmonieus te houden, is besloten om de zaak op morele gronden in der minne te schikken.

Het object is nu nog in Amsterdam, maar wordt binnenkort gerestitueerd. De betrokken partijen overleggen momenteel op welke manier. Daarnaast wordt er gewerkt aan een intentieverklaring waarin het Italiaanse ministerie en het Allard Pierson de wens uitspreken om tot langdurige samenwerking te komen bij herkomstonderzoek.

2. Detail van de pyxis

Vanaf de derde eeuw voor Christus produceren lokale werkplaatsen in Centuripe op Sicilië aardewerken objecten van lokale klei. De vazen onderscheiden zich door de unieke vormen, decoratieve ornamenten in reliëf en kleurrijke beschilderingen. Na het bakken van het aardewerk werd de beschildering in tempera (snel-drogende schildertechniek waarbij de pigmenten zijn gemengd met een bindmiddel, in dit geval eigeel) aangebracht op een zwarte of roze/rode achtergrond. In reliëf zijn vaak florale ornamenten aangebracht.

Centuripe-vazen zijn fragiel en onhandig in het dagelijks gebruik. De beschildering is delicaat. De schilderingen staan voornamelijk op de voorkant. Het is daarom zeer waarschijnlijk dat de objecten tegen een muur werden geplaatst als pronkstukken. Eerder onderzoek suggereerde dat de objecten bruilofts-geschenken waren vanwege de huwelijksiconografie op de vazen, maar inmiddels is de consensus dat de vazen dienden als grafgift, omdat de archeologische context daarop wijst.

Scan de QR-code om een 3D-model van de pyxis te zien. Het model is gemaakt door het 4D Research Lab.